

soudné jednání správnou českoslovenčinou sepsané, latinou však promíchané. Důkazy toho nesčíslné naleznou můžeme ve všech archívech krajů slovenských a jim blízkých, v nichžto se téměř zhusta naskytují listiny z věků předešlých pořádně československy vyhotovené.⁶ Než netreba nám zabíhati do věků pomínutých. Jakže se odbývají služby boží mezi Slováky až podnes? V jakověž řeči se odřikají modlitby i jen „Otče náš“ a zpívají písně nábožné? V jakověž řeči se konají kázání a spisují pojednávání náboženská? A tuto řeč nyní mnozí nechťejí uznati za řeč obecné, slovenské co nejbližce příbuznou, ale vyhláší za Slovákům cizou a ve své krátkozrakosti o to pracují, aby z pomezí Slováků vyhoštěna byla. Není pochyby, že to rada záhubná a nepřátelská a žeby se nemohlo státi lépe po vůli protivníkům Slováků. Tudiž by tito oddělení a osamotněli seslábnouti a naposledy vyhynouti museli, anby přichylující se ke kmenům příbuzným zmáhali se pořád větší silou. I hlas proti mne se ozvavší zdá se příznávali k těm náhledům zkázonosným. On nepochopuje, kterak může Slovák míti řeč československou za nejpřiměřenější ku vzdělávání lidu slovenského. Snad mu ale bude známo, že pěvec nesmrtelný, Jan Kollár, byl opravdový Slovák, ano chluba kmene slovenského, a že tento muž, tak velice zasloužilý o své rodáky, v té řeči psal svá díla neocenitelná, že sebral hlasy mužů velevážených a i sám co nejdůrazněji projevil v „Hlasech“ r. 1846 v Praze vydaných „o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“. Mezi tím nechať si kdo mluví a píše, jak se mu líbí; my nezatrácujeme snahu šlechtnou, když jen dobře působí, byť cest a prostředků užívala odchylojících se od našich, ačkoli nemůžeme nelitovati počínání marná a ve svých následcích záhubná. Avšak naskrze odsouditi musíme nezbednost některých našich, kteříž nepřátelství rozsévají mezi Slováky a Čechy a naproti řeči spisovné československé pro krajany naše každého času spásonosné brojiti nepřestávají. Kežby lépe povážili poměry času a vlasti, obzvláště pak dobro kmene slovenského, o něžto se vlastně jedná,

63

Úvaha Adolfa Szentiványiho „Zájmy Slováků v Uhorsku“.

Uverejnil PŠL, roč. III, č. 4–5, str. 25–27 a 33–36. Budín, 26. januára a 2. februára 1861.

Adolf Szentiványi bol príslušníkom uhorskej šľachty a prejavoval náklonnosť k slovenskému národnému hnutiu v memorandovom období, reprezentovanom slovenskou maloburžoáziou a niektorými príslušníkmi slovenského zemanstva. Vo svojej úvahe radí Slovákovi pokladať sa za súčiastku uhorského národa, aby sa im mohli zabezpečiť rečové práva. Latina bola podľa Szentiványiho rečou aristokracie, Jej ponechanie nebolo by zabránilo vzniku národnostných sporov v Uhorsku. Nevzdelaní zeman, podporovaní vládou, odpadávali od Slovákov. Upozorňuje na chyby Maďarov, ale aj Slovákov, a osobitne pripomína u nich rusofilstvo ako nezlučiteľné s uhorským vlastenectvom. Upozorňuje na škodlivosť popudzovania ľudu proti zemanom zo strany vodcov slovenského národného

⁶ Pozri pozn. 1.

hnutia a napokon určuje pojem národnosti. Náhľady Szentiványiho sú typické pre príslušníka maďarónstvom nakazenej slovenskej strednej a nižšej šľachty, ktorú onedlho zradila úplne záujmy slovenského národného hnutia.

Keď o záležitostiach a zveľatku jedného kmena pojednávať zamýšľam, za zbytočné držím spomenúť, že v takom všetko to vynajst sa úfam, čo ho do radu národov postaviť môže, čo mu budúcnosť a život národný pojišťuje.

Slováka rozmar, spôsobnosť duševná a zápaľu priaznivé srdce jeho, sú všetko znaky mravných darov tých, ktorými Pán Boh len k vyšším cieľom povolaných obdarúva.

Na žalobu tú, jakoby Slovák náš už preto vyššej budúcnosti schopným nebol, poneváž vo vzdelanosti vôbec tak za inými zaostáva, a ktorú len takí pozdvihli, čo o spoločenskom živote v Uhrách a o jeho jedna v druhú spájanej histórii malú známosť majú, je ľahko odpovedať.

História Slovákov v Uhrách je história Uhorska, Uhrov vôbec; jich minulosť i všetko to, čo sa v nej prihodilo, každé víťazstvo i potlačenie, každá výhra i útrata, každý pokrok i hľivenie, krivdy i radosti — sú obecné zážitky jich, obecný, zo slúčenia občanského pochádzajúci majetok.

Ináč to ani byť nemohlo, lebo v čas panovania latinskej reči krajinu výlučne aristokracia predstavovala, tak sa stalo, že horných krajov zemänstvo, vtedy ešte napospol slovenské, hneď zo svojej, hneď zo stránky ľudu, vždy ale vedľa pomeru, v potrebách krajinských účasť bralo; obecné boli ťarchy, obecný i úžitok a vlasť, ktorú vedľa tehďajších pochopov ešte kmeny rozdielne neobývali, bola vlasťou spoločnou, jedného v spoločnosť občanskú zliateho ľudu.

Že vidíme priechodom času na pole praktického života Maďarov, jako začínajúcich, jako rodiacich vystupovať, z toho nesmieme na nespôsobnosť Slovákov k životu svevolne zavierať. Okolostojnosti priviedli Maďara k tomu, že on vedľa prevahy početnej, vedľa materiálneho dobrobytu svojho, prejal na seba tú predniu v občanstve rolu, v ktorej potom k jej šťastnému prevedeniu od všetkých v krajine bývajúcich kmenov bratersky bol podporovaný.

Takto sa delili Uhria vo všetkom, čo osud sebou priniesol, v dobrom, i v zlom, vždy spoločne, bratersky, a toto trvalo až k pádu latinčiny. Tuná sa zjavuje prvý raz cistenie rozdielov národných, od tohoto času sa datujú rozdiely kmenov, dosavád v jednote žijúcich.¹

Slýchal som, mnohokrát som slýchal tvrdiť, jakoby príčiny nešťastia občanského nášho jedine v zničení latinčiny ležali; ona vraj bola tá reč, ktorú stolaťia posvätili, ona ten prostriedok, ktorým by sa bolo všetkým národným otázkam a odtiaľ pochádzajúceму zlému prekazilo.

Slabé je to však tvrdenie i smiešna kombinácia, a kolko ráz spomenutá býva, tolko ráz alebo vlastné oklamávanie, alebo ciele aristokratov alebo tajné akési zámery značí. Dala sa to, dala tá latinčina užívať, kým ešte o právach národných a slobode nič slýchať nebolo, kým ľud sám ničím, zemänstvo ale všetkým bývalo; dokiaľ päť tisíc ľudu s vytvorením milionov o záležitostiach krajiny rokovalo, kým politika v zachovaní starého zvyku a v bojoch proti pokroku záležala.

¹ Meštianska postać táto kmenov uhorských bola vždy uznaná od zákonodarstva uhorského, ktoré vždy rovnako, bez rozdielov práva politične delilo; keď tedy národné hádky povstali, nezaprčínili to jich práva občanské, ale len samé potýkanie reči. (Poznámka redakcie PŠL.)

Ale múdrosť Všemohúceho zničila tieto pojmy, ona vzbudila mužov v tom presvedčených, že vlasti našej alebo za druhými krajinami Európy zostávať, a tak všelikej cti sa pozbaviť, naposledok však v živle nemeckom zahynúť pozostáva, alebo takú politiku prevádzať, ktorej by povýšenie, hodnosti ľudskej v duchu kresťanskom, dosavád tak potlačenej, ktorej by sloboda za heslo slúžila.

Idea velikánska bola tu, stránka však, ktorá by ju s náboženským zápalom prejala, cítila sa byť o mnoho slabšou, jakoby sa to k prevedeniu myšlienky tej vyhľadávalo. S múdрым nepredvidením napadla ona latinčinu, vediač, že to tá prednosť, v ktorej sa rozličné privilégia a jednotlivé práva skrývajú, znajúc i to, že s pádom jej (latinčiny) vyhrá na 5 milionov Maďarov čtych a na milionoch tých, ktorým privlastnenie maďarskej reči ľahšie príde, jako tej, pre ktorú mnoho liet školám obetovať museli.

Komu je známo, že deväť desiatín zemánstva uhorského, hoc zo samých nevzdelancov záležajúca, predca v otázkach koncesionálnych vládou podporovaná, vplyvom istým vládla, nebude tajiť, že stránke spomenutej (opozícii) nič iné nezbyvalo, jako v ľudu samom podporu hľadať, jednu reč živú na stupeň úradný povýšiť, aby tak ľud tento o právach vlastných poučený, presvedčený, tieto ruka v ruke so stránkou liberálnou poučený, i hájiť mohol.

Jestliže sa diplomaticnosť latinskej reči s maďarskou nezamení, krajina naša na čestný onen stupeň, na ktorom ju Európa obdivuje, nikdy povýšená nebude, kmeny zostanú spolu i s Maďarmi v ustavičnom živorení, myšlienky udržia zámer aristokracie, na ľud sa konečne zabudne, samému sebe zanechá. Pravdaže, strašná ona katastrofa z roku 1848/9 vystane, vystane však i tá z 20. októbra² a s ňou i všetky spojené výhľady. Naša výhra by jedine v tom záležala, že by nás po desaťročnom ťažkom oddychu tichá síce, ale hanebná smrť — dostihnúť bola musela.

Nech tedy tomu žiaden neverí, že keď nektorý z horlivých vlastencov ideu túto objali, vykonali to snád z modloslužby naproti maďarskej reči, dobre to znali títo z čistého srdca za slobodu bojujúci, že sloboda táto svetlom svojim neučinkuje len v jednu stranu výlučne, druhú ale v stínu zanecháva, dobre pochopili, že prídu časy, v ktorých každý jednotlivec, každý kmen sebe prislúchajúci právny výdelok smelo požadovať bude, dobre znali, že všetko potlačovania národností len dotedy trvať môže, dokud vystane ľud z konštitúcie tej, do ktorej ho priviesť oni prvší krok urobili.

Znali však i to, že sa ukážu v rade jich vlastnom prepíati pošetilei, ktorí vážnosť myšlienky nepochopiač, národy iné opovrhovať a tým povzbudzovať budú; vedeli oni, že kým sa sloboda, ktorá by každému vlastnosť jeho v úplnej miere vydělila, medzi nami udomášni, národnic tieto vady v divý orkán sa zmôžu, smelým však srdcom kráčali nebezpečenstvu v ústrety, znajúc, že po utíšení živlov tých, národ uhorský cestu k zemi zasľúbenej nastúpi.

Tak sa reč maďarská stala rečou diplomatickou, avšak nie preto, že bola maďarskou, lež že bola rečou latinskej väčšiny v Uhrách bydliačich sbratrených kmenov a že v sebe takými faktormi vládla, ktoré ľahko za najistejšie i najmocnejšie divhadlá obecných záležitostí považované byť mohli.

V čerstvej pamäti zostáva, po jakých bojoch sa toto priviesť mohlo, lebo neodporovalo tomuto len práve zemánstvo to, ktoré maďarsky neznajúc, o stratu vplyvu vlastného sa bálo, odporovala tomu uhorská, v politike dobre zbehlá konzervatívna aristokracia vôbec; za včasu poznala ona, že živá reč táto ľud k seabedomiu, odtiaľto k požadovaniu povedie, dobre odhadla, že keď sa tá záclona odhalí, za ktorou latinčina

² Szentiványi má na mysli revolučné boje roku 1848 a Októbrový diplom z roku 1860.

všetky záležitosti života občanského skrývala, len pre tých nie, čo reči tejto rozumeli, opozícia s ľudom spojená všetky veku a času odporne výsady a ústavy zničí.

Vzbudenie sa Maďarov, vzbudilo a zelektrizovalo i ostatnie kmeny. Tu je počiatok jazykových bojov, v ktorých sa tak mocne zo všetkých strán i náruživé počínalo. V rukách Maďarov spočívala sila a chyba jich v tom záležitosti, že nektorí z mužov štátu, ináč ďalekomysliacich, živly k dosaženiu slobody potrebné, jedine v maďarčine vidiac, nad pošlymi odtiaľto výjavmi a okolnosťami nie vždycky panovali vedeli; stalo sa potom, že záležitosti tieto i do takých rúk a k takým jednotlivcom prešli, ktorí si nie tak múdre jako náruživé počínajúc, tam, kde sa tíšiť požadovalo, kde sa dorozumenie vyhľadávalo, urážali.

Keď som na chyby Maďarov otvorene podotknul, nemôžem zamlčať i chyby iných kmenov uhorských vôbec, menovite však kmena — lebo o to tuná nám ide najväčšmi — slovenského.

Národnosti sa týkajúce i z tejto pošlé vady, neboli nebezpečné až dosiaľ, kým sa nezanechalo pole patriotizmu; rovnoprávnosť za cieľ majúce hádky tieto boli by časom ľahko zakončené bývali, berúc na seba ráz skorej rodinných alebo domácich sporov; ale jaknáhle reprezentanti záujmov (interesov) národných zvonka v cudzích živloch pomoc a podporu hľadať začínali, spory tie vzali na seba nebezpečný obrat, stali sa ranami a navštvívením občanským, lebo spoloční naši nepriatelia, ktorí trenice tieto ostrým sprevádzali okom, zaiste oheň tento šíriť a z našej nesvornosti zarábať nezameškávali.

I spozorovalo sa v krátkom čase, jako Maďarov jedna povýšená autorita v začatom diele podporuje a k prevedeniu národnej otázky čím rýchlejšie ponúka, zbadalo sa, že ani iným kmenom nezbyva na novom patrónstve, ktoré by jich hoc nie úradnou jako súkromnou cestou, nie tak k vybudnutiu spravodlivých, jako protivných tomu radšej interesov, hneď osobne, hneď skrze predplatených ničomných nájomníkov — ponúkať začínalo.

Zrada nepriateľov spoločných vydarila sa, skorý zápas náš havraním sprevádzali okom odporníci naši, popredku sa tešiac na vyžiadané okamženia, kde nezmyselných a vyslablých sokov jedným pera ľahom národnosti zvlečú a v pokrytskom odriekaní „per quod quis peccat“³ k čakanému od sto liet dedičstvu a panovaniu dobrým svedomím dôjdu.

Nedá sa tajiť, že v bojoch týchto za národ statne a úprimne bojujúci Slovák je tej istej úcty hoden u spolunárodovcov svojich i u krajiny vôbec, ktorej sa účastným stal i nepredpojatý milovník a hájiteľ maďarského živlu, veď vývin národnosti je vývin čistých pochopov, je prameň lásky vlastenskej, opravdivej civilizácie a spoločného občanského blaha.

Na tomto poli súci vodcovia Slovenska, etení i vítaní, boli od všetkých slobodno a rozumnemyslných vlastencov (hoc sa to v bojoch tých verejne vyslovil nedalo) a len zväčšené by výrazy tieto bývali, keby horlivosť národnia spomenutých vodcov bola i politickej zbehlosti a praktičnej života filozofii neodpovedala.

Z počiatku stýknutia jazykového vodcov tých prvšia povinnosť bola zemänsťvo, v tých časoch ešte docela slovenské, latinčine priaznivé, diplomatičnosti reči maďarskej pre útratu vlastného vplyvu naskrz odporne — k vlastnému kmenu nakloniť, do otvorených náručí by takto prijatí boli bývali, a jeden cieľ i jedno interese pred očima majúć, právom svojim nie len v zhromaždeniach stoličných, ale i v krajinských cestu neomyľne prekliesňa.

³ Čím kto hreší, tým trestaný býva.

Toto by síce víťazstvo maďarskej reči nebolo prekazilo — čo medzi inším, vedľa z výš spomenutých spoločných výhľadov a záujmov našich ani by k žiadaniu nebolo bývalo — takáto politika však dvojaký úžitok nesie, Slovákom tak, jako celej krajine, ono najprv početných kmenov žiadosti v príhodný čas v právne otázky zmení, v druhom páde ale, všetky odtiaľto pošlé hádky a vady naposledok k blahým výsledkom privedie.

Oni však uznali za dobré miesto zblížovania sa k zemänstvu ľud naproti nemu všemožne popudzovať, príkladnú jeho dôveru v nenávisť meniť i vzájomné zrozumenie šľachty s obecnstvom ničiť a kaziť; tak sa stalo, že nakloniteľní dosavď zemänia slovenskí v podpore naproti maďarčine ochladli, k privlastneniu jej mladí i starí všemožne pracovali, v nej jedinú skrýšu proti návalom nebezpečným hľadali.

Druhá podstatná slovenských vodcov politická chyba v osobnom s Rusiou koketírovaní záleží; táto viac detinská, sama v sebe jako nebezpečná idea, záležitostam Slovenska doma i v cudzine neslýchane poškodila; doma tým, že jich z hrozného hriechu, zo zrady naproti vlasti obviňovať začínali, v cudzine tým, že inteligencia slovenská v podozrenie nepriateľstva civilizácie europejskej upadla.⁴

⁴ Na toto si so všetkou šetrnosťou dovoľujeme niektoré maličké poznamenania. Vediač, že táto námilka a výčitka — nie jako Vaša vlastná, lež jako napospol u nepriateľov všetkého, čo je slovanského, zniklá, — z vášho najúprimnejšieho a národu slovenskému oddaného srdca pochádza, veríme, že veľkomožnosť vaša i naše tiež z úprimného a k spoločnej našej vlasti uhorskej oddaného srdca pochádzajúce poznámky vďačne príme a jich dôkladnosť uzná. Že slovenskí vodcovia s Rusiou koketujú, to je len od nektorých, slovenský kmen od r. 1836 silou mocou maďarizovať a v posledných 12 rokoch germanizovať chcejúcich vymyslená zástera, pod ktorou by jich radi u samého ľudu slovenského zoškľiviť, jich vplyv na tento zoslabiť a ich, jako nebezpečných štátu ľudí, jako zradcov vlasti, i osobnej slobody pozbaviť, aby tak ľud, svojich národných vodcov pozbavený, tým snadnejšie maďarizovať, germanizovať mohli. Dosavď temer každý, kdo len vzal do ruky, alebo vydal, odporúčal, rozširoval nejakú knížku alebo časopis slovenský, už bol za pansláva, za rusomana, za zradca krajiny vyhlásený alebo aspoň v tom podozrievaný; kdo sa opovážil s nejakou žiadosťou v prospech národnosti slovenskej verejne vystúpiť, bol vyhlásený za emisára, za uplateného rubľami agenta ruského cára, a ešte väčšia beda tomu, kto sa opovážil rusky písať, čítať, ruskú literatúru chváliť, národ ruský príbuzným, pobratimským menovať. I nižšej triedy ľuďom, trebárs ani o panslavizme, rusizme a o literatúre vôbec žiadneho temer pochopu nemajú, za to, že sa dali do čítania a rozširovania kníh a časopisov slovenských, sa nadávalo do panslávov, rusomanov, jako toho príklady máme. Jestli aj má miesto nejaké koketírovanie slovenských vodcov s Rusiou, toto není politické, lež zhola literárne a jako literárne, není ono hriech, není naproti vlasti zrada, — estli to nie hriech, nie zrada, keď sa Maďar francúzsky, taliansky, anglický jazyk, jazyk to cudzích, pod inou berlou žijúcich národov, naučí, bez toho, žeby sa stal vlasti svojej nebezpečným, žeby si žiadal prísť pod berlu francúzskeho cisára, talianskeho alebo anglického kráľa, či sa môže pokladať slovenským literátom za hriech, za zradu, keď sa oni v prospech, k obohateniu svojho vlastného slovenského nárečia, k rozšíreniu svojej slovenskej vedy v ostatných slovenských nárečiach, a tak i v nárečí ruskom — bo sa jim naučiť veľmi snadno príde — vzdediajú, zdokonaľia? Veď, aby kdo slul literátom v nektorom jazyku, musí znať všetko tohoto nárečia a podrečia. I sami Maďari už hen na Kaukaze, jako ku pr. Reguly, príbuzné sebe kmény, úzkostlivo, avšak nadarmo hľadali, aby jich nárečie vo vzdelávaní svojho jazyka maďarského upotrebovať mohli. A či slovenskí literáti pritom nevedia aj maďasky, nemecky atď.? A jestli aj kedy malo miesto politické koketírovanie slovenských vodcov s Rusiou, toho príčina bolo len utlačovanie ich národnosti. Táto je každému, kdo svoj národ miluje, dražšia nad slobodu, bo

Povedal som, že myšlienka tá detinská viacej jako nebezpečná jest, bez iných dôvodov troma len spomenutú výpoveď tvrdím:

1. Rusko politiky národnej nemá, nemá vo vlastnej krajine od časov Petra Veľkého nič pre ľud, pre trón, pre olygarchiu však, z cudzincov každoročne množenie, vláde nepotrebnú, všetko podniká; kto na nové koncesie poukazuje, ten musí znať, že tomu zo dňa na deň zrástajúca moc tejže olygarchie na príčine, ktorú tým vládca zmierniť a tak i ľud bližšie pod riadenie svoje uviesť za potrebné drží, tomuto ľudu, jak sa Boh nad ním nezmiluje, koncesie podobné nespomôžu, on tam zostane, kde je, o národnosti ani zbla nepocíti.

2. Rusko však politiky tejto, vo vyvíňovaní všelikých darov jedného národa záležajúcej, nie len že vnútorne nemá, i zovnútorne mu ona chybuje, ba v skazu uvoď kmen ten, v ktorom hybanie slobody v najmenšom spozorúva. Oicizny poľskej obraz, ktorej smutný pád slzy zo srdca krvavé ľudí, nech tomuto za príklad poslúži. Každý zná, že krajinu tú ruská roztrhla politika a keď by ste s tým skutok ten brániť chceli, že jedna časť Poľska k rodinným predca kmenom prišla, jako že obránite hriech ten, že ostatnie dve časti cudzincem za korisť pripadli?

3. Tu bol onen víťaz, onen nepremožiteľný. Bol s 300.000 bajonetmi vo vlasti spoľochnej, i oddal ju jako trofej Austrii, jedným slovom premení stav váš, mihnutím oka upevní národnosť vašu — a čo vykonal? Či mohol tak ľahko na blízku pokrvnosť, na jednotu cieľa a zámerov zabudnúť? A za vernosť statných v Serbii i Horvatsku pobratimcov, prosím, čo vykonal preslávený patrón ten?

Veľkú a v následkoch svojich i hádam najškodlivejšiu netaktičnosť dokázali vodcovia Slovenska i v tom, že mládež svoju od učenia sa maďarskej reči odťahovali?

Netajím síce, že jak si mládež táto maďarčinu prisvojí, z nej i k stránke Maďarov mnohí prilipnú, čo že však poškodí Slovákovi útrata, čo za osoh Maďarovi výhra táto? *Eudia, ktorí k zbrani národnej povolani súc, túto z hodajakých príčin nechávajú, sú bez charakteru duše, za ktorých pomoc žiaden netúži.*

Naproti tomu, koľko geniálnych mladíkov vzniknúť mohlo, ktorí by vývin svoj v umení politickom, bez toho, aby v cudzine potlačenej dráhy čas mrhali, tu z prameňa konštitucionálneho života, nádobou maďarskej reči čerpajúc, v bojoch za národnosť znamenitú pomoc boli prinášali? Jak snadno tu bolo vystúpiť slovom bez mystiky, skutkom bez zrady, jak snadno spravедlivú vec verejnej mienky horlivo porúčať.

Keby Maďari boli túto vodcov slovenských politiku nasledovali, a z nenávisťi k Nemcom i reč ich zanedbávali, jakú že by rolu v ríšskej onej rade boli predstavovali? Oni

sloboda pri utlačenej národnosti je nie sloboda, lež otroctvo. Taký pri volení medzi národnosťou a slobodou vyvolí si radšej národnosť a vnuknutím tejto ženie sa ta svojimi túžbami a snahami, kde ju vidí zabezpečenú; má-li ale oboje, i slobodu i národnosť doma zabezpečenú, tým cudzinstvo — najmä kde je sloboda zúžená — čobys ho hneď ta násilne vháňal, žiadnou príťažlivou mocou neovládne, jako napr. Nemcov v Švajciarsku, Španielov v Mexiku, kde sa i národne i politicky slobodnými cíta, k podrobeniu sa sväzku nemeckému, berle španielskej nič nepritiahne. Tak sa i Slovák nech sa len doma, vo vlasti Uhorskej i národne i politicky slobodným byť cíti, nikdy svoju politickú slobodu k vôli národnosti neobetuje, trebárs by hneď mal s Rusom jednu literatúru a tak bratia Maďari, nech len Slovákovi dajú, čo jim pátri dľa prirodzeného práva, nikdy sa obávať nemajú, aby sa títo zradcami vlasti stali. — Ponevác tá tak po svete vychvaľovaná civilizácia europejská temer celá smeruje k utlačeniu kmenov slovenských, teda neni divu, keď ona inteligencia slovenská do podozrenia nepriateľstva takej civilizácie berie. (Poznámka redakcie PSL.)

však inak pokračovali, reč nemeckú s najväčšou pilnosťou študujúc, spravедlivé práva svoje v nemeckých spisoch bránili, v reči tej, v čas zasadnutia rady spomenutej ústavy Nemcov karhali, až si vydobudli uznanosť prevahy mravnej u nestrannej Európy.

Keď povážime teraz, že pri užívaní klamných a nepraktických zásad týchto z jednej, pod vplyvom nestranných náhľadov z druhej stránky, celé pokolenie zrástlo, ktoré od od vyfintených darebákov šľachty tu drážené, tam opovrhované súc, konečne v srdci kypiacu nenávisť na aristokraciu bez výnimky, ba časom i na Maďarov vôbec vylievat začínalo, pochopíme, na čom to Európa otvárala oči, keď sme v čas hájenia občanskej slobody v dvoch priečných táboroch stáli.

Z roku 1848 pošlý zákon obecné poriadky pretvoril síce, slobodu však ustáliť, s jej požiadavkami udomášniť nemohol? Záležal to snem tehďjší zo živlov jednej viacej kaste (oddielu) jako vůli celého národa patriacich, a to zapríčinilo prenechanie prísneho prehľadu živlov tých, nasledovne i uskutočnenia slobody samej. Diskusie národnosti sa týkajúce zatichli, reč sa v rokovaní úradnom, jako predtým, maďarská narídila a netaktičnosť nová bola na bielom dni.

Niet divu, že hoc zákon ten v živote odporne vysvetľovaný býval a stolice v reči jich vlastnej na poradách verejných účasť brali, nedôvera predsas u istej stránky Slovákov neprestávala, k nepochopeniu je však výjav ten, keď k nastávajúcemu zas snemu, na ktorom oni, skrze vlastných, sebou vyvolených vyslancov zastávanými byť — isté nádeje mali — so žiadosťami, hoc v mnohom ohľade docela spravедlivými, so separatizmom (odlučováním) však tu i tu smiešanými, predchádzali, dajúc skrze to príležitost k novej zas naproti sebe nedôvere a podozreniu.

Spomenul som, jako kmeny Uhorska v štátnom bytu, v poriadkoch krajiny, v jej minulosti a prítomnosti, rovnú účasť berú, keby pri takomto zriadení Maďarovi ku pr. v um prišlo, z užívania znakov krajiny historických kmeny ostatnie vytvorit, v tom páde kmenov obrazených svätá povinnosť bude, za práva tieto, každému z nich rovno prislúchajú, na smrť i život bojovat; vysvetľovat tedy netreba, že tehďjšie, hriешnym separatizmom pretkané pelície Slovákov, bol nerozumný skorej a vlastným jich interesom vzdorujúci nápad.

Takto sme prešli ku koncu vo vzájomných výčitkách, úprimne všade „mea et tua culpa“ odriekajúc, jako nám len opatrnosti a statočnosti natoľko nezbýva, že by sme nad vlastnými slabosťami víťazil v stave boli, položme ruku na srdce a v svätom predsavzatí spoločné chyby i spoločne naprávat začnime, skúsenosť toho nech nám k úteche slúži, že každá veľká myšlienka skrze chyby len, odpory i vady k uskutočneniu prihádza, majmä nádeju pevnú, že všetkých boje bratov uhorských k tomu pôrodu cielili, z ktorého len jednota, láska, vzájomná dôvera a zvlášte to, každého rovnako zohrievajúce budúcej slobody slnce — pôjsť môže!

Poučený súc predošlostou, pristúpme bez odkladu k prítomnosti; budúcnosť spoločnú založme tak, aby sme zvrhli onen starodávny šat z nás, i satana nepokojov z vnútornosti našich kadidlom pravdy a zdravých úmyslov vyobcovali, a tak pri svätom ohni tom, v rodinnom zväzku vůkol oltára vlasti zhromaždení, s vůľou, čo hory prenáša, v tom sa ujednotajni, že zem tá chrámom jest, v ktorom každý srdcom a nie mečom obetovat musí.

Kým bych teraz ďalej prítomné naše polozenie rozberal, pochopy najprv národnosti a politiky vedľa možnosti rozvinút za potrebné držím.

My sa každodenne stretáme, už či prosriedkom tlače, či zdeľovaním ústnym v živote

⁵ Moja a tvoja vina.

s pretriasaním otázok národnosti, bez toho, aby sme tieto dokonale zodpovedané skúsili, z čoho nasleduje, že mnohí pochop národnosti hneď v širšom, hneď v užšom zmysle berúc, podstatnosť jeho — preznávajú.⁶

Národnosť je súčet všetkých skrze jednotlivých v spolku občanskom reprezentovaných, súzvučný jeden celok i jedno sebe povedomé teleso mravné pôsobiacich duševných i hmotných (materiálnych) zvláštností a spôsobilostí jedného národa; politika zas je spôsob ten, ktorým sa dobrobyt štátneho tohoto spolku všemožne napomáha — ona sa tedy nie na premenách nejakých alebo vplyvoch zovnútorých, ale na vnútornej zo života občanského pochádzajúcej, pre blaho obce jedine účinkujúcej potrebe zkladá.

Lahko pochopíme, že takto porozumená národnosť nie len v samej reči jako jedinom prosriedku vyšších cieľov národa, ale i v krvi, zvykoch, duševnom i hmotnom vyvinovaní našom, ba i v samých vášňach našich — naposledok i v podnebí, v jakovosti zeme a v iných miestnych misiú napomáhajúcich alebo hamujúcich okolostojnosťach hľadaná byť musí.

Odtiaľto nasleduje, že môže byť národ, ba Europa takových viacej poskytuje, ktorý na vzdor mnohorečia svojho, predca následkom súzvuku spomenutých faktorov, jednu celosť národniú tvorí; nasleduje i to, že národ takový, ktorý jednotu túto vedľa reči kľmáša prv lebo posled súčasným nepriateľom za korisť padnúť musí.

Keď už teraz ten medzi Maďarmi a Slovákmi súci poťah do povahy bližšie vezmeme, nachodíme, jak nevyhnutne potrebné jest, aby dva tieto vedľa síl duševných i hmotných rovnaké národy — jak dôsledne pokračovať chcú — jeden nerozdvojiteľný národa celok utvorili.

K tomuto nás ponúka rovnakosť krve našej, ktorá sa vo vífazstve, vášňach a v rozličných iných výjavoch jednako posavď dosvedčovala, slovenskú pechotu haniť alebo zliatych s Maďarmi husárov slovenských nikdy ste nepočuli, Nemcov áno, ktorých, jako vieme, po nedávno vykonaných skúškach, červené nohavice v sedle udržal nemohli.

Jednakosť krvi našej nie len v podnebí samom, ale zvlášť v bezprosrednom onom a ustavičnom hneď skrze vystehovania, hneď ženbu zapríčinenom rodinnom spolčení našom leží, ktoré nás pritom tak tuho jeden s druhým spája, že by skorej rozoznal kvapku v mori z hôr našich, jako vedľa rodu jednotlivca takto v druhých splynutého.

K tomu nás ponúka i sama príroda; vezmite len mapu Uhorska pred seba, hľadte na ten pád vôd i sklonitosť vrchov jej, sledte po mestách tých, ktoré sú prameň výživy našej, a zastanete nevdojak na dolnej zemi Uhorska, na šírych pustatinách krajiny našej, ktoré pomocou kupectva a priemyslu s hrdými Tatrami vašimi večne v potýkaní zstanú.

K tomu nás núti ďalej i prešlosť naša, jednakosť zvykov a náklonností našich, tisícveké spolubývanie, slobody cit a pýcha ona národnia, ktorú už sama spomienka vlasti vzbudzuje a krv k rýchlejšiemu obehú vedie, dajte len pozor na obecný život náš, na ducha súkromných spoločností našich a presvedčíte sa, že hoc v rozličných šatách.

⁶ My berieme národnosť v dvojakom smysle: vo vlastnom, vzťahujúcom sa na rod a reč, a nevlastnom, politickom na krajinu, v ktorej obyvatelia všetci jakejkolvek reči jeden politický celok, jednu politickú národnosť činia. V takomto smysle my Slováci patríme k veľikému národu slovanskému i za hranicami Uhorska, v tomto ale smysle patríme k Uhorsku a menujeme sa Uhrami a sme spolukrajania, sme bratia Maďarov. (Poznámka redakcie PŠL.)

predca ten istý jest, ktorému v cudzine ani stínu nenájdete, skúsíte, že v Orave ten istý ráz spoločenský, jako v Heveši a naopak každú triedu značí.⁷

Odtiaľto nasleduje, aby sme vedľa tejto jednoty srdca, rázu i ducha nášho, i onú za tisíc liet víťazne všetkým návalom vzdorujúcu, sebavedomú jednotu národnú zase k životu priviedli, aby ona pričinením týmto previesť mohla rolu tú, ku ktorej ju riadenie Božie pre znovuzrodenie juhovýchodnej Európy povoláva; nasleduje i to, že neni potreby k maďarizovaniu tam, kde každá národnosť za jedným cieľom kráča⁸ a že jako kresťanstvo Najvyššieho, tak tieto vlast' spoločnú v rozličnosti síce jazyka, ale v jednote srdca chváliť a zveľebovať majú a môžu.⁹

Už čo sa Nemcov týka, títo nám vedľa polohy národnej gravitácie, duševných i hmotných zámerov jich, večne cudzími ostanú, a čím väčšími národ nemecký a národ náš k rozkvetu kráčať budú, tým väčšími — len pre samý rozdiel zámerov — od nás sa deliť neprestanú.

Odtiaľto si vysvetlíme, prečo sa vtedy, keď nás k štátnemu celku s dedičnými krajinami len osoba vládnara viazala, všemožne na tom pracovalo, aby sa germanizáciou a podmaňovaním — hlavnými to faktormi politiky Nemcov — všetky pokroky a vyvinovania národné hamovalo — prekážalo.

Vidiac tedy Nemci, jako ľud vlasti našej v žiadnom prirodzenom a národni jednotu pôsobiacom zväzku nestojí, krajinu našu za taký majetok považovali, ktorý vydobudnutý raz len skrze vplyv sily podmaňujúcej a skrze germanizáciu v odvislosti na dlhé časy udržovaný byť môže.

Z tohoto každý ľahko pochopí, jak nepotrebná, neužitočná a zaiste škodlivá je politika tá, národy Uhorska v jednotu reči pospájať chceť, odtiaľko by zaiste len nové vady a zničenie sväzku braterského kmenov povstať mohli, skrze to by samovláda novej sily, germanizácia širšie pole ku skaze našej — obdržala.

Nádejú mám, že čo som dosiaľ spomenul, je zrozumiteľné, a že myšlienky tieto nie tak za výsledok fantázie alebo stranných náhľadov, jako radšej za sprievod jich zo skutočnosti — považované budú.

Keď sme už takto prameň národnej našej stávajúcnosti (existencie) hroziaci poznali, nebude od veci spomenúť, jakovú teraz politiku nasledovať majú kmene krajiny našej, aby sa nielen od pádu zavarovali, ale časom i stupeň slávy tej obdržali, na ktorý zaiste povolani sú.

Veľmi sa mylí ten, kto verí, že časy pokojné žijeme, žeby všetky záujmy naše i všetko, čo by krajinu k rozkvetu priviesť mohlo, už či skrze októbrovú koncesiu alebo skrze zriadenie sa stolíc v zmysle 1848 zákonom upevnené bolo; na odpor stoja veci, zriadenie stolíc tak prieči s 20. októbrom, že odpor tento len súčet všetkých krajiny našej faktorov v nastávajúcom mravnom boji vyrovnáť môže.

⁷ Dopustíme, že u vyššej triedy, u nektorej časti aristokracie, ktorá obcovaním s Maďarmi si týchto ráz spoločenský privlastnila; u ľudu veru nie, tento naposol viac alebo menej zachoval zvyky praotcov svojich, ktoréžto sa v mnohom so zvykmi ľudu maďarského nezhodujú.

⁸ A preda sa tomuto snaženiu k jednému cieľu ešte i teraz, jako vidíme, v našich slovenských stolicach napriek robí. To je nešťastie pre nás Slovákov, že sa v Uhorsku maďarizácia za cieľ snáh politických kladie. I jakože majú Slováci za týmto cieľom kráčať? (Poznámka redakcie PŠL.)

⁹ Daj Bože, aby táto rozličnosť jazyka všade, jako náleží, šetrená bola. Len pri úplnom jeho šetrení a orovnoprávnení je možná jednota srdca. K takému ale šetreniu nemáme my Slováci výhľadu. Smutné udalosti v nektorých stolicach slovenských nádej tohoto výhľadu v nás oslabujú. (Poznámka redakcie PŠL.)

Veľká nás tedy očakáva práca, a vám, bratia Slováci, nová sa dáva príležitosť dokázať to, že horlenie vaše spravodlivé za národnosť bez všetkého separatizmu s dobrom všeobecnosti je spojené, že keď požadovanie prírody v jednom nasledujete, v druhom tiež požadovanie spoločnej vlasti nezabúdate.¹⁰

Zabudnutie takové bola by zrada proti slobode, bol by smrteľný ortiel váš, však len sloboda je sám ten anjel strážca, ktorý všetkých, pospolitého i zemäna, živel slovenský tak ako maďarský a otázky na jednom stupni humanity i práv ľudských spájajú, v prsiach miliónov jedno — láskou samého Spasiteľa naplnené srdce — tvorí.

Roku 1848, hoc pod zástavou maďarskou, vyzdvihla opozícia oné ľud tak znižujúce privilégia a čiastočné slobody, tá istá opozícia, lenže už s braterskou pomocou vašou, znovu vydobyla príležitosť, ktorá nám, pri múdrom upotrebení, len úžitok a slavnú budúcnosť pripraviť môže; — preč tedy s nedôverou, preč so všetkou delinskou aprehenziou, buďte mužovia, silní a opatrní, tak práva vaše nepoškvrnené zostanú, v rukách vašich držíte vlastne osud váš, tento v pravo alebo v ľavo obrátiť je vo vašej moci.¹¹

Áno, vydobudnite vlasti ústavnú slobodu s pomocou bratov vašich, a ona bude majetkom vašim; neproste, nežobrite o koncesie, o milosť pre národnosť vašu, ale konajte, pričinite sa! Práva zákonné užívajte, jako rozumní mešťania, ktorí zvíťaziac nad vášňami a podjatosťmi (Befangtheit) dávnymi, spravodlivé zájmy uskutočniť, obeť znášať i vedia i chcjú.

Vaše skutky ale nech budú premyslené, slobodných zámerov a šlechetné, a s radosťou, ba s pýchou synom sa bude volať každý národa toho, ktorý zanechajúc sobectvo, za krásou i za slávou horí, a súcí je vlasti obecnej majetok i život na oltár položiť.

Napomeňte tých zasmušilých, ktorých jediná veda jest, nenávisť proti zemänstvu (ktoré sa ináčej láskou k vám vinút začína),¹² vzbudzovať; v týchto roztrhaných srdciach nebydlí láska ani cnosť, pustoší tam len závisť a nenávisť, nezabudnite na to, že kto prestáva kresťanom byť, není hoden za vodca národa, ľudskosť v srdci vlastnom duší.

¹⁰ My ovšem žiadame v najúprimnejšom sväzku braterskom s Maďarmi zostávať a chceme na rozkvete našej nám milej vlasti spoločne pracovať, len nech tiež budú práva našej národnosti a reči od nich uznané, áno, zákonom zabezpečené, zaručené tak, jako sú nám samým Bohom a prírodou dané. (Poznámka redaktora PŠL.)

¹¹ Dotiaľ všetko naše namáhanie je daromné, pokiaľ všetky prekážky, ktoré sa nám už od aristokracie, už od hierarchie, ktorá veľikou mocou v krajine vládne, v užívaní našej reči v školách a občanskom živote robia, na budúcom krajinskom sneme zákonom nebudú vyzdvihnuté a rovnaké práva našej reči, tak ako maďarskej, zaručené. Pracujte na tom, Vy vznešený muž, keď Vás láska a dôvera liptovských Slovákov za vyslanca na nastávajúci snem krajinský vyvolí. Takto zhojíte dávne rany Slovákov, takto sa stanete miláčkom slovenského národa, ktorý i v najďalšom potomstve bude pamiatku mena Vášho oslavovať. A v krátkej dobe sa presvedčíte, že národ slovenský zná byť vďačným naproti dobrodincom svojim. (Poznámka redaktora PŠL.)

¹² Za to sláva sl. zemänstvu liptovskému, lež, bohužiaľ, v iných stoliciach slovenských — výmuc nektorých jednotlivcov — nič podobného na zemänstvu nevidíme, čo by nás Slovákov uspokojiť mohlo; vidíme v nektorých stoliciach temer docela vytvorených z výborov a úradov nezemänov a takých, ktorí by za národnosť slovenskú slovo pozdvihnúť mohli. Tam veru, kde sa takto deje, nemôže mať národ dôveru k zemänstvu. Kde ale taký muž, jako veľkomožnosť vaša, na čele zemänstva stojí, tam potom i toto so svojim slovenským národom šlechetne a spravodlivo zmýšľa. (Poznámka redakcie PŠL.)

Nebuďte marnomyselní a neverte, žeby jedno slovo, jedno uverejnenie vašu budúcnosť alebo zničiť alebo upevniť mohlo, pamätajte na opatrné naše zachádzanie v poľahu na onen septembrový náboženstva sa týkajúci patent,¹³ v ktorom tak mnoho dobrého i škodlivého bolo, či sme sa my tam v čiastočnosti púšťali? — My sme napadli zásady jeho, autonómie našej priamo odporujúce.

Sila je to zásad a princípov, čo v obecnom živote stavia alebo borí, a jedna časť sily tejto je už v rukách vašich, bo práv politických užívania je tá ohrada, ktorá národné záujmy vaše jako hradba zastupuje a háji.

Pozhovejte len na snem, ktorý majú zákonodarstva možnosť, v prvšom článku zásadu slobody jako sprievodnú hviezdu vyhlásiť nezamešká, a sloboda táto, ktorá v súzvučnom spojení hmotných i mravných záujmov záležať bude, dá i uzná práva reči vašej v každom odvetví obecného života.

Keď tedy Nagy Pál,¹⁴ vyslanec nekdajší, medzi slobodou a národnosťou rozdiel robil, blýskavú frázu povedal síce, ale je nepravá. Najslabšia analiza rozhodne, lebo kdože môže ponúknuť slobodu miesto národnosti, kdežto sloboda nie je v užívaní jedného práva, ale vo všetkých, tedy i národnosť pôsobiacich záleží?

Sloboda tedy nech bude heslo naše, na jej lone nech každý kmen vlasti našej k plnosti veku svojho dorásta; ona nech ho viaže láskou k jednej matke našej, nech budí dôveru braterskú medzi nami, nech nás upovedomí v povinnostiach svätých národných a tak i občanstva!

64

Návrhy na vyslanie slovenskej deputácie do Viedne.

Uverejnili Lichardove SN, roč. XIII (1861), č. 1 a 2. Viedeň 1. a 5. januára 1861.

Autor v prvom návrhu pod názvom *Čeho si od Nového roku žiadáme* (a) vyslovuje sa za vyslanie deputácie k panovníkovi do Viedne. Deputácia mala by odovzdať panovníkovi slovenské národné požiadavky, ktoré by sa mali zaradiť do pripravovaných kráľovských propozícií pre uhorský snem. Slováci v tomto smere mali pokračovať podobne ako Srbi. V druhom príspevku *V záležitosti nášeho vyslanstva* (b) autor súri v dôsledku prejavujúcich sa národných pohybov v slovenských stoliciach, ako aj odporu proti nim zo strany Maďarov, aby sa čím prv zostavilo slovenské vyslanstvo do Viedne, pričom na jeho čele mali by byť predstavitelia mestečka Brezna, ktoré v tom čase prejavovalo v dôsledku pobytu mnohých význačných národných pracovníkov záujem o organizovanie národného hnutia Slovákov.

¹³ Ide o známy patent o organizácii evanjelickej cirkvi v Uhorsku vydaný roku 1859.

¹⁴ Pál Nagy (1777—1857) bol členom uhorských stavovských snemov pred rokom 1848 a zastával práva poddaných, no neskoršie vystupoval proti radikálnym prúdom v uhorskej politike, najmä keď zbadal, že ohrozujú záujmy výsadných tried.